
Fibulele romane din așezarea de la Stupini

Sorin COCIȘ, Corneliu GAIU

Cuvinte cheie: fibule, așezare rurală, Dacia romană, Stupini, barbaricum

Mots-clé: fibules, peuplement rural, Dacie romaine, Stupini, barbaricum

Localitatea, cunoscută prin numeroase descoperiri arheologice¹ se găsește în zona Câmpiei Transilvaniei, un areal în care așezările de epocă romană sunt frecvente, cele mai multe cunoscute doar pe baza unor cercetări de suprafață sau descoperiri izolate². Așezarea de la Stupini „Fânațele Archiudului” ocupă terasele și pantele ușoare din dreapta Văii Brătenilor, un pârâu cu un curs intermitent din bazinul văii Lechinței. Stațiunea a fost semnalată în anul 1995 când au început cercetări sistematice în acest punct, fiind cercetate mai multe zeci de locuințe, gropi, ateliere, vetre, depuneri rituale și morminte, cu un inventar variat și deosebit de interesant, aparținând: eneoliticului (cultura Petrești), epoca bronzului (Wietemberg și Noua), Hallstatt timpuriu, epoca romană, migrații și medieval timpuriu, cele mai consistente dovedindu-se a fi complexe de epocă romană și feudală timpurie³. Din așezarea romană au fost dezvelite peste 100 de complexe: locuințe, gropi de provizii, anexe gospodărești⁴ din inventarul cărora au fost recuperate un bogat material ceramic, unelte, ustensile, râșnițe, piese de podobă și port. Numărul și varietatea tipurilor de fibule, lucrate din bronz și fier acoperă un interval cronologic cuprins între primele decenii ale sec. II și prima jumătate a sec. V p.Chr⁵.

Articolul de față prezintă doar fibulele romane din așezare .

I. Fibule puternic profilate (fig. 1/1-4; pl. I/1-4)

Principalele caracteristici ale acestui tip de fibulă sunt: capul lățit și puternic încovoiat, cu sau fără placă protectoare, corpul puternic arcuit, ornamentat inițial cu o nodozitate proeminentă, care, mai apoi, în faza clasică de evoluție a acestor fibule, se aplatizează și apare numai pe partea superioară, resortul fiind format din opt spire (coarda înaltă). Piciorul este lung și, de cele mai multe ori, se termină într-un buton. Portagrafa este trapezoidală sau dreptunghiulară fiind uneori traforată. Sunt executate din două bucăți de metal. Cele patru fibule aparțin mai multor variante cunoscute în Dacia romană.

Astfel, piesa nr. 1 (fig. I/1; pl. I/1), aparține tipului **8a3a (Almgren 73, Jobst 4E)**, Are drept principală caracteristică o plăcuță triunghiulară ce protejează resortul din 8 spire. Piese identice au fost identificate la

---

1 Dănilă 1967, 497-499; Dănilă 1975, 225-229; Marinescu 2010, 71-72, pl. XXXII-XXXIV; Fischer 1911, 4-24; Tanțău, 1971, 255-264.

2 Protase 1966 (passim); Protase 1980; Marinescu 1989, 4-66; C. Gaiu, V. Crișan, Cr. Găzdac, 1995, 126.

3 Gaiu 2001, nr. 194; Gaiu 2003 .212; Gaiu 2004a nr. 181; Gaiu 2007, 349-351

4 Gaiu 1999, 84-90; Gaiu 2004, 77-93.

5 Gaiu 2004, 81, 93, fig. 11.

Căței și Ulpia Traiana⁶. Cele mai multe exemplare sunt cunoscute în Noricum⁷. Fibulele de tip 8a3a pot fi plasate, pe baza contextului arheologic, în prima jumătate a sec. II d.Chr.⁸, fără a exclude o folosire a lor și după această dată, dar ca piese ieșite din modă.

Următoarea piesă (fig.1/2; pl. I/2) aparține tipului **8a2b1 (Almgren 70/73, Jobst 4C)**. Se deosebește de varianta anterioară prin lipsa plăcuței protectoare a coardei. În Dacia numărul lor este mare, însă ele sunt inegal răspândite, fiind predominante în Dacia Porolissensis și mai rare în sudul Daciei. Zona cu cea mai densă concentrare o reprezintă provinciile Noricum⁹, Pannonia¹⁰, Moesia¹¹. Pe baza exemplarelor bine date din Dacia precum și a materialului ceramic din așezare, putem data fibula de la Stupini în prima jumătate a sec. II d.Chr.

A treia fibulă din această categorie (fig. 1/3; pl. I/3) aparține tipului **8a11b1 (Jobst 4F)**. Ea are următoarele caracteristici: resortul din opt spire; placă protectoare; capul mic, fațetat; doar pe partea superioară a corpului, o nodozitate. Piciorul are formă trapezoidală, de obicei cu baza mare spre partea terminală. Uneori pe picior apar decorații în formă de „dinți de lup” sau, rareori, cerculețe. Portagrafa de obicei dreptunghiulară. Piese sunt executate din două elemente.

Recenta analiza făcută de S. Leitner, V. Färber¹² asupra acestei variante de fibulă puternic profilată arată o concentrare în provinciile dunărene dar și în provinciile din jurul acestora ori chiar mai departe, inclusiv în *Barbaricum*¹³. În *Dacia* este atestat un atelier la *Napoca*, fiind găsite aici cinci astfel de fibule în curs de prelucrare și sute de tipare¹⁴.

Cronologic ele au fost datate în Imperiu de la sfârșitul sec. I, până în prima jumătate a sec. II d.Chr. sau chiar în cel de al treilea sfert al sec. II d.Chr.¹⁵.

În Dacia exemplarele bine datate indică ca perioadă de fabricație și folosință prima jumătate a sec. II p. Chr., cu rezerva că ele mai pot fi în uz și în al treilea sfert al sec. II d.Chr., așa cum arată exemplarul de la Potaissa¹⁶.

Piesa de la Stupini are piciorul la baza îngustat fiind vorba de o subvariantă care apare în Dacia doar în cimitirul de la Locusteni¹⁷. Cronologic piesa în discuție poate fi datată în a doua jumătate a sec. II d.Chr.

Ultima piesă din această categorie (fig. 1/4; pl. I/4) aparține tipului **8a15b (Almgren 80)**. Se particularizează prin: capul semirodund, pe post de placă protectoare, resortul din opt spire și coarda prinsă în cârlig sau petrecută prin suport; pe corp există o nodozitate în trepte (doar pe partea superioară), piciorul se termină într-un buton; portagrafa este trapezoidală.

Piese de acest gen sunt tipuri hibride care fac, după părerea noastră, trecerea spre fibulele cu genunchi. Ele apar în general în Noricum¹⁸, Pannonia¹⁹, Moesia Superior²⁰ și în *Barbaricum*²¹. E. Patek le consideră de influență germanică²², raliindu-se părerii lui Almgren²³. Deși în stadiul actual al cercetărilor nu se pot determina cu precizie centrele de producție, numărul pieselor fiind destul de mic, putem presupune că ele provin din *Barbaricum*. Tot pentru această proveniență pledează și sistemul de prindere al resortului și al

6 Cociș 2004, 51, nr. 165-166.

7 Jobst 1975, 34.

8 Cociș 2004, 51.

9 Jobst 1975, 30; Gugl 1995, 55-56.

10 *Ibidem*.

11 Bojović 1983, 36, pl. X/82.

12 Leitner, Färber 2013, 211-246.

13 Andrzejowski 1992.

14 Cociș 2016, 512.

15 Andrzejowski 1992, 115; Jobst 1975, 38-39; Buora 1994, 195-196; Leitner, Färber 2013, 235.

16 Cociș 2004, 60.

17 Popilian 1980, 89, pl. XIII/3.

18 Sedlmayer 1995, 28; Koščević 1980, pl. XXIV/200.

19 Patek 1942, 135, pl. XXIII/13.

20 Bojović 1983, 61, pl. XXVII/259.

21 Almgren 1923, 41; Beilage I/13.

22 Patek 1942, 135.

23 Almgren 1923, 41-42.